De aanleg van de Algemene Begraafplaats 1864.

Terra es in terra ibis.

Op 31 december 1994 zal het 130 jaar geleden zijn dat de algemene begraafplaats van Zwartsluis gelegen achter de Nederlandse Hervormde Kerk werd gesloten en de nieuw aangelegde aan de weg "Het Cingeltje" in gebruik werd genomen. Nu is 130 jaar geen getal dat aanleiding geeft om iets te gedenken, maar een kort berichtje in de krant van de zijde van de gemeente vermeldde onlangs dat Gedeputeerde Staten van Overijssel het plan tot aanleg van een nieuwe begraafplaats in de Barsbekerbinnenpolder hebben goedgekeurd. Nu zal het nog wel enige tijd duren alvorens de aanleg tot stand zal zijn gekomen, maar het einde van de huidige begraafplaats is in zicht. Het leek ons daarom interessant nog eens na te gaan hoe in de jaren zestig van de vorige eeuw deze dodenakker is "daargesteld", zoals men zich toen uitdrukte.

Het oudst bekende kerkhof bevond zich tegenover de kerk op de plaats waar zich thans het gemeentehuis bevindt. In de kerk werd ook begraven, maar slechts de welgestelden konden zich daar een graf permitteren.

In de Franse tijd werd bij het decreet van 25 Prairial van het jaar XII 1) om hygiënische redenen het begraven in kerken verboden. Een goede maatregel. Men behoefde tijdens de kerkdienst dus niet meer te zitten in de lijklucht van de "rijke stinkerds". (Deze uitdrukking is hieraan te danken). Ook kan een motief zijn geweest, hoewel niet uitgesproken, dat het uit moest zijn met de ongelijkheid der standen naar het principe van de égalité der Franse revolutie. Er is nog lang de hand gelicht met dit verbod. In 1828 werd besloten het terrein achter de kerk tot begraafplaats in te richten. Dit was noodzakelijk in verband met een nieuwe begraafwet. Het terrein was niet groot en dertig jaar later moest men omzien naar een nieuwe plek. In de raadsnotulen van 1861 lezen we dat B en W de zaak ter sprake brengen met de volgende woorden:

1) Het Kerkhof in de Schans is in strijd met het keizerlijk decreet van 25 Prairial van het jaar XII, waarvan de hoofdbeginselen van kracht zijn verklaard bij KB van 24 mei 1825, no. 162; het is niet gelegen buiten maar in de bebouwde kom der gemeente.
2) Het bevat niet voldoende ruimte om daarop behoorlijk te kunnen begraven.

Er was geen andere mogelijkheid dan een terrein te zoeken buiten de bebouwde kom. Men was het hierover snel eens: aan de weg "het Cingeltje". Niemand kon toen bevroeden dat er een tijd zou komen waarin dit gebied zelf deel zou uitmaken van de bebouwde kom. De zogenaamde Landen achter het Cingel, ook het Dwaalland genoemd, was een onbegaanbaar gebied waar op een enkel huisje na geen bebouwing was. Er liep een pad langs, dat tientallen malen genoemd wordt in de stukken betreffende de begraafplaats: Het Cingeltje. Het strekte zich uit van het huisje in de bocht van de Molengracht, waar de familie Hammer woonde tot ongeveer de tuin van Greveling. We zullen er meer van horen.
Het spreekt vanzelf, dat de begraafplaats niet van de ene dag op de andere tot stand kwam. Alleen al de voorbereiding heeft meer dan vier jaar geduurd. Voornaamste werk was het ophogen van het terrein met zand. De percelen die werden opgekocht waren groot 43 roede 80 ellen, 29 roede, en 320 ellen. Ze waren eigendom van resp. J. Post, E.E. Hellenthal en Jacob Hammer en de gemeente betaalde ervoor, 900, 180 en 125 gulden. Het ophogen ging bij inschrijving: hoogste was J. Hofman voor *f*. 7900,-, laagste: aannemer J.H. Kroes te Hasselt voor *f*. 5443,-. De laatste was hiermee veel te laag, zoals later zal blijken. Hij stond overigens goed bekend en B&W gingen op zijn verzoek geen borgen behoeven te stellen, in "gezien zijn maatschappelijke toestand".
Tot opzichter werd benoemd J. Swerver uit Genemuiden. Hij berekende dat er nodig was 5832 kubieke ellen zand. Uit welk depot het gekomen is blijft in het duister. Wel weten we dat het gelost werd aan de Zomerdijk.
Er werd zelfs van de kalkbrander van Setten voor *f*. 35.- een soort loswal gehuurd. Als men bedenkt dat de transportmiddelen in die tijd nog zeer primitief waren, komt men onder de indruk van de zwaarte van dit karwei. Alle zand moest met paard en wagen naar de bouwplek worden gebracht. Als uitgangspunt voor het bepalen van het juiste peil diende de dorpel van de Arembergersluis. Er moest een sloot gedempt worden met grauwe turf.
Uitvoerder: schipper Gerrit Schaart voor *f*. 470,-. Verder moest er 450 kubieke ellen grond verplaatst worden, een dam worden gelegd naar de ingang, een baarhuisje en beenderhok gebouwd. De dam met de zuilen voor het hek en het baarhuisje kwamen voor rekening van aannemer G. Slot. Het Cingeltje zou worden begrind en bepuind vanaf het huisje van Hammer tot aan de ingang van de begraafplaats met een laag bik (steenslag) waarop weer een laag grind.
Op 9 mei 1864 werd een nieuw besluit genomen, waarvan de tekst luidt:
"De voorzitter (burgemeester van Erckelens) stelt namens B en W voor het gedeelte van de weg het Cingeltje, strekkende vanaf den Provincialen grindweg bij het huis van Jacob Hammer tot aan de algemene begraafplaats in plaats van te begrinden, te bestraten, voornamelijk omdat dat

gedeelte bij het in gebruik stellen van gezegde begraafplaats, wel het meest, zoo niet ten allen tijde, bij het begraven van lijken zal worden gebezigd, en daartoe een klinkerstraat verre boven eenen grindweg te verkiezen is, als leverend een veel geschikter en meer zindelijk pad op."
Voor deze bestrating werden 40.000 klinkers gekocht.
De beplanting werd aanbesteed. Als laagste in- schrijver kwam uit de bus W. Keesen jr. te Aalsmeer voor *f*. 247.70.
Wat het hek betreft, het werk werd gegund aan de smid W.Galman te Zwartsluis. Het werd geleverd door de Wed. Sterkman te 's-Gravenhage.

Bij de oplevering van het ophoogkarwei en het hek deden zich moeilijkheden voor. B en W besloten de vierde termijn aan Kroes niet uit te betalen, omdat ze niet tevreden waren over zijn werk. Kroes schakelde een deurwaarder in en de gemeente won advies in bij de Zwolse advocaat Mr. J.H. van Rooyer. Kroes trok aan het langste eind: er werd zelfs *f*. 500,- extra uitgetrokken om verder op te hogen, daar het zand gezakt was.
Bij de levering van het hek werd Galman een boete opgelegd omdat hij ver over de datum heen was, die in het bestek was afgesproken, nl. 28-7-64.
De boete werd bepaald op *f*. 116,- (*f*. 2,- per dag die hij te laat was). Een fiks bedrag, als we bedenken dat hij had ingeschreven voor *f*. 149,-. Galman protesteerde: de opgetreden vertraging was niet zijn schuld.
De gemeente deed water in de wijn: Op tien gulden na werd hem de boete kwijtgescholden, echter met de bepaling dat hij geen vergoeding kreeg voor het bedrag waarmee de aanneemsom was overschreden.
Het was een fraai hek, dat velen zich nog wel zullen herinneren. In 1968, bij de aanleg van de provinciale weg, dwars door Zwartsluis, werd de ingang van de begraafplaats gesloopt en het hek verdween helaas naar de schrootshoop. Ook de zuilen werden afgebroken. De tekst van het gedicht dat erop geschilderd was is bewaard gebleven. De auteur is onbekend. Het gedicht moet gezien worden tegen de achtergrond van die tijd: de nabloei van de Romantiek. In dit verband is het aardig te lezen wat wijlen de heer St.Greveling schreef in een artikel dat een dertigtal jaren geleden in een plaatselijke krant werd gepubliceerd. We citeren: "Wanneer wij ons dan gaan verdiepen in de toestanden van die dagen, dan schijnt de dood vooral een uitkomst te zijn, en het hiernamaals een zoethouderij, waardoor Marx tot zijn uitspraak kwam:godsdienst is de opium van het volk."We nemen het gedicht hieronder op, zonder verder commentaar onzerzijds. De lezer oordele zelf.

1. Goeden nacht
   Doden die hier rust
   Slaapt zacht
   Totdat d'aard u niet meer dekt
   En het jongst gericht u wekt
   Goeden nacht.

2. Goeden nacht
   Schuldloos wichtjen
   Sluimer zacht
   Lachend zijt gij d'aard ontvloon
   Om te jubelen voor Gods troon
   Bij der englen legermacht
   Goeden nacht.

3. Goeden nacht
   Jongling die hier rust
   Slaap zacht
   Meenge schoone droom vervlood
   Bloeiend maaid' u reeds de dood
   God heeft het best voor u gedacht
   Goeden nacht.

4. Goeden nacht
   Vaders, moeders sluimert zacht
   Wanneer gij hier hebt uitgerust
   Wacht u een volmaakter kust
   Waar uw kroost u tegenlacht
   Goeden nacht.

5. Goeden nacht
Grijsaards die hier rust
Slaapt zacht
Moeilijk was uw levensbaan
Toch zijt g'aan Gods hand gegaan
Denk dat eeuwge vreugd u wacht
Goeden nacht.

6. Goeden nacht
Allen zij deez groet gebracht
Die bevrijd van smart en pijn
Kalm hier ingeslapen zijn
Eenmaal slaap ik ook zoo zacht
Goeden nacht.

We komen nu tot het probleem van de financiering. Bij de eindafrekening bleek dat de totale kosten van de aanleg *f*. 10.600,- bedroegen. Het spreekt vanzelf dat zo'n uitgave niet uit de gewone middelen kon worden betaald. Er werd dus een lening afgesloten van *f*. 10.000,- tegen een rente van 4,5% af te lossen met minimaal *f*.500,- per jaar. Nu was de gemeente terzelfder tijd bezig met de bouw van een nieuwe school in de Nieuwesluis. Hiervoor was *f*. 6.000,- nodig. Als we bedenken dat de gemeentebegroting ca. 20.000 gulden bedroeg, dan komt het verkopen van de zilveren beker in een ander licht te staan. Deze beker, waarover verscheidene publicaties reeds zijn verschenen, waarnaar we dan ook verwijzen, was een geschenk van den Hoogedelgeboren Heer Henderick Bentinck, Heer van Diepenheim, Drost van Vollenhove en de heerlijkheid Kuynder, voor het moedige gedrag van Zwartsluis in het jaar 1672. In 1863 had hij nog staan pronken op een expositie van Oudhollandse kunst in Delft, maar was toen niet te koop. Nu drong de nood. Voor *f*. 1.200,- werd de beker verkocht aan een Amsterdamse antiquair J.F. Bons-Berg. De Raad vond dat de beker weinig historische waarde had.
Op de valreep heeft de heer G. van Sierenberg de Boer, klerk ter secretarie, een zeer volledige en nauwkeurige beschrijving van de beker gegeven en er werd besloten deze "tot een blijvend aan denken in de notulen te inserreren" (Bij te voegen, op te nemen).

Vaststelling van de tarieven.
Teneinde tot een sluitende exploitatie van de begraafplaats te geraken ging men als volgt te werk:
Men ging na hoeveel personen in de periode 1853-1864 waren overleden. Het bleken er 998 te zijn, dus 100 per jaar. Deze overledenen werden naar hun leeftijd verdeeld in drie categorieën: 0-2, 3-12, en 13 jr. en ouder.
In percentages bedroegen deze groepen 28, 21 en 51 procent. Aan de hand van deze cijfers - stilzwijgend uitgaande van een analoog verloop van de sterfte in de komende jaren - kon men tarieven vaststellen voor de vijf (!) klassen van begraven, geheel in overeenstemming met de tot in de dood doorgevoerde verschillen in maatschappelijke standen.

Hier volgt het schema:

Klasse	0-2	3-12	ouder dan 13
I	5,00	10,00	15,--
II	1,75	3,50	7,--
III	1,25	2,50	5,--
IV	0,75	1,50	3,--
V	pro deo	pro deo	pro deo

Klasse V waren de armen en behoeftigen.

Tot doodgraver werd benoemd Theunis van den Bosch, die tevens veldwachter was. Zijn salaris *f*. 250,- per jaar. Zijn "Assistent" werd Klaas v.d. Woude voor *f*. 50,- per jaar. De doodgraver moest de volgende eed afleggen:
"Ik zweer (beloof) dat ik het bepaalde bij de verordening in art. 3 vermeldende pligten bij mijne instructie voorgeschreven zoo getrouw mogelijk zal vervullen. Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig. (Dat beloof ik)."

De verordeningen en de instructie tellen vele artikelen o.a. over de grootte van de kisten, diepte van begraven, binnen tien jaar niet ruimen, hoe te handelen als geen normale ontbindingsverschijnselen optreden, etc. etc.
De laatste die op het oude kerkhof werd begraven was Hillebrand Brand, oud 11 weken, zoon van Kasper Brand, schippersknecht en Gerritdiena Ridderinkhof. Op 31 december 1864 werd het kerkhof definitief gesloten. De eerste die werd begraven op de nieuwe begraafplaats was Margje Pol, oud 5 jaar, dochter van Evert Pol, schipper en Grietje de Goede.

1) In 1795 werd in Frankrijk een nieuwe jaartelling ingevoerd, de zogenaamde calendrier révolutionnaire. Deze kalender was ontworpen door de wiskundige Charles Gilbert Romme. Hij verdeelde het jaar in 12 maanden van 30 dagen. De overblijvende 5 dagen, de jours complémentaires, vielen in september. De zondag en de Christelijke feestdagen werden afgeschaft. De Heiligendagen kregen namen van dieren. De namen der maanden werden bedacht door Fabre d'Eglantine, zoals Brumaire (Mistmaand), Messidor (Oogstmaand),Prairial (Grasmaand), etc.
De kalender is dertien jaar van kracht geweest. Het jaartal genoemd in de aangehaalde wet is dus het jaar 1806 van de Christelijke jaartelling.
De auteurs van de kalender hebben hun product niet overleefd. Romme ontkwam aan de guillotine door zelfmoord te plegen, Fabre d'Eglantine stierf door "het nationale scheermes".

Totaaloverzicht kosten aanleg begraafplaats:

Afkoopprijzen grond, taxatie, kosten wegens schenking van een gedeelte van de weg het Cingeltje	1645.39
Ophogen terrein tot 1.70 el	5943.00
Demping sloot	470.00
Aanleg dam	232.00
Pilaren	109.89
Hek	258.89
Baarhuisje en verven	389.00
Beplanting en indeling in afdelingen	300.00
Toezicht	225.00
Huur loswal	35.00
Ophogen, verbreden en aanleggen van de weg het Cingeltje:	
Aankoop grond	385.75
40.000 klinkers	390.00
Kloppen van 115 kub.ellen bik	50.57
Toezicht	230.40
TOTAAL	10.600.--

Uitbreiding

In 1956 bleek het noodzakelijk de bestaande begraafplaats uit te breiden. De gemeente besloot hiertoe op 13 april van dat jaar.

Aan de Nederlandse Heidemaatschappij werd opdracht gegeven een plan en een begroting op te maken. Ze berekende dat er 16.000 m³ zand nodig zou zijn om het aangewezen terrein op te hogen. Ze stelde voor dit zand uit een hoog gelegen perceel met draglines en auto's uit Vollenhove te halen. Grondboringen op een twintigtal plaatsen wezen uit dat op de vereiste diepte een vette kleilaag lag. De teellaag moest tot een diepte van 30 cm worden afgegraven om na de zandvulling daarop weer te worden aangebracht.

Het dossier van de uitbreiding dat de heer van Beest ons ter inzage gaf geeft inzicht in de talrijke zaken die bij een karwei van deze omvang aan de orde komen. Met allerlei voorschriften en bepalingen moest rekening gehouden worden. Het grootste en kostbaarste werk, het ophogen, werd uitgevoerd door de firma's Hageman uit Zwolle en Jansen Homan uit Heemstede. Kosten *f*. 72.000,-. Daarbij kwamen de kosten van indeling in secties, nummering, beplanting, hekwerk toegangspoort etc.

Wie het oude en het nieuwe gedeelte vergelijkt zal een opmerkelijk verschil constateren, nl. het verschil in zerken. De gemeente had het advies gekregen een einde te maken aan de grote verscheidenheid in grafstenen naar vorm, grootte en steensoort.

Dit advies werd opgevolgd, zodat er een grotere eenvormigheid ontstond.
De begraafplaats is uitstekend onderhouden en heeft een fraaie beplanting.
De beide beuken die het oude gedeelte domineren zijn een lust voor de ogen. We hebben onlangs de omvang gemeten op de hoogte van een meter. Deze bleek ruim drie meter zestig te zijn.
Als bijzonderheid vermelden we nog dat, mochten er konijnen hun intrek nemen deze in de ochtend- en avondschemering afgeschoten moesten worden.

R.D. Leenman.